

втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність та їх розслідування повинна відбуватися через призму активного вивчення криміногенної ситуації з метою вивчення не лише причин та умов, що сприяли виникненню таких кримінальних правопорушень, але й для розробки окремої методики розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Саме тому, на меті розробки окремої видової методики є закономірності цілісного руху криміналістично-значимої інформації та доказів у кримінальному провадженні у поєднанні із визначеними алгоритмами дій працівників поліції, починаючи із повідомлення про вчинення кримінального правопорушення до складання обвинувального акту.

Список використаних джерел

1. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність. Постанова Пленуму Верховного суду України від 27 лютого 2004 року № 2 : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text>

2. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2020 рік (за даними 2019 року). 55 с.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація. Генеральна прокуратура України : [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&c=fo#.

Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук;
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та судових
експертиз навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ (ГЕНОМНОЇ) ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Вимоги сьогодення ставлять перед слідчими органами завдання щодо впровадження в систему доказів все більш широким сучасним можливостей судових експертиз. Одним із ефективних засобів під час доказування причетності підозрюваного до вчиненого злочину є метод генотипоскопії в біологічній експертизі, або ДНК – аналіз, тобто дослідження мікрослідів на клітинному рівні з метою вирішення

питання, чи належить виявлений матеріал конкретній особі, що є надзвичайно важливим у розслідуванні цілого ряду кримінальних правопорушень.

Як в Україні, так в усьому пострадянському просторі з другої половини 20 сторіччя в практичній діяльності правоохоронних органів широко використовуються досягнення в галузі молекулярної генетики можливості методу ДНК-аналізу. На молекулі ДНК записана вся спадкова інформація про людину. Уперше про дослідження такого матеріалу повідомили англійські вчені в 1985 році, а в 1986 році вони вже провели першу судово-медичну експертизу. Із цього часу цей напрямок у судовій медицині став стрімко розвиватися й отримав назву «ДНК аналіз». Подальші дослідження ДНК-аналізу проводили науковці із Великої Британії та США Азіз Санджар, Пол Модрич, Томас Ліндаль, які одержали Нобелівську премію з хімії, а саме за дослідження ДНК в 2019 році. Сучасні досягнення судово-медичної молекулярно-генетичної експертизи дозволяють одержувати інформацію про визначену особу при учиненні тяжких неочевидних кримінальних правопорушень проти людини і майже із 100 % вірогідністю провести ідентифікацію особистості людини за біологічними слідами або залишками, вилученими з ймовірних місць вчинення кримінальних правопорушень. В тому числі зазначений метод застосовується для підтвердження особистості загиблих осіб під час збройного конфлікту на території України в зоні проведення Операції Об'єднаних сил.

Результати ідентифікації людини методом ДНК-аналізу набувають процесуального статусу джерел доказів в ході проведення молекулярно-генетичної експертизи. Такі експертизи на замовлення слідчих підрозділів та громадян проводять зокрема фахівці Експертної служби МВС України.

Наразі перспективи використання в Україні молекулярно-генетичних досліджень пов'язані із труднощами зі створенням Національної бази генетичних ознак. Можливості існуючих лабораторій в Україні не задовольняють потреби МВС у розслідуванні тяжких і резонансних злочинів. Проблемою є повільне наповнення бази: її масив на сьогодні містить недостатню кількість ДНК-профілів осіб, які підозрювались або обвинувачувались у вчиненні кримінальних правопорушень. Уже кілька років порушується питання про створення єдиного банку даних ДНК-аналізу, аналоги яких існують у багатьох Європейських країнах.

Застосування методу ДНК-аналізу для генетичної ідентифікації особистості при розслідуванні кримінальних правопорушень вимагає не лише спеціального обладнання та відповідної кваліфікації фахівців, а й нормативного врегулювання.

Тому на сьогодні вкрай актуальною проблемою є правове забезпечення генетичної реєстрації громадян та функціонування генетичних обліків в державі, що забезпечить не тільки ефективність

використання сучасних досягнень науки у протидії кримінально-протиправній діяльності, але й, в першу чергу, дотримання прав людини.

Вирішення цієї проблеми полягає у законодавчій регламентації своєчасного наповнення банку даних криміналістичного обліку генетичних ознак людини порівняльними зразками та іншими необхідними для ідентифікації відомостями, що на даний час здійснюється тільки *post factum*, тобто в порядку реагування на летальну подію, що вже відбулася.

В Україні у 2000 році було прийнято рішення про формування в ДНДЕКЦ МВС України криміналістичного банку даних результатів ДНК-аналізу, спочатку лише за нерозкритими злочинами, вчиненими на статевому ґрунті (вбивства із зґвалтуванням), а на сьогодні в ДНДЕКЦ наявний банк даних результатів ДНК-аналізу біоматеріалу, вилученого з місць нерозкритих злочинів, зразків підозрюваних, обвинувачених, а також біологічних зразків невстановлених тіл загиблих, безвісти зниклих осіб та їх родичів з метою подальшої перевірки в автоматичному режимі та ідентифікації особи.

Організаційні засади функціонування автоматизованого обліку генетичних ознак людини визначаються наказом МВС України від 30.09.2009 р. № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України» [1] та «Інструкцією про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини» затвердженою наказом ДНДЕКЦ МВС України від 19.09.2013 р. № 19/50-227н [2].

Також, ще у листопаді 2007 року в м. Страсбург від України було підписано Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [3], яку було ратифіковано відповідним Законом України у 2012 році. Відповідно до пункту 1 статті 37 Конвенції «для запобігання скоєнню злочинів, установлених відповідно до цієї Конвенції, та забезпечення їх кримінального переслідування кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для накопичення та зберігання з урахуванням відповідних положень стосовно охорони й захисту особових даних та інших відповідних норм і гарантій, передбачених національним законодавством, інформації про ідентифікаційні дані та генетичний код (ДНК) осіб, засуджених за скоєння правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції».

То ж, на наш погляд, саме створення державного повноцінного банку даних генетичних ознак людини сприятиме оперативному вирішенню суспільно важливих завдань сучасними криміналістичними засобами [5].

В цьому аспекті важливою та актуальною вбачається законодавча ініціатива у вигляді проекту Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (далі проект закону), який розроблений Експертною службою МВС України та 20 жовтня 2020 року внесений на розгляд Верховної Ради України» [4].

Проектом закону передбачається створення системи державної реєстрації геномної інформації людини та відповідної автоматизованої інформаційно-пошукової системи, куди буде вноситись геномна інформація стосовно осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення умисних злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи, щодо яких обрано запобіжний захід; осіб, які вчинили суспільно-небезпечні діяння проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи, до яких за рішенням суду застосовані примусові заходи медичного характеру; осіб, засуджених за вчинення умисних злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи; установлена в біологічному матеріалі, вилученому під час проведення слідчих дій з місць вчинення кримінальних правопорушень, скоєних в умовах неочевидності, або отримана під час досудового розслідування, та неідентифікована; невідомі про виявлення яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочато розслідування; осіб, зниклих безвісти, яка за рішенням суду може бути встановлена шляхом проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) раніше відібраних біологічних зразків або біологічного матеріалу, відібраного з особистих речей особи, зниклої безвісти.

Проектом закону встановлюється порядок обов'язкової та добровільної державної реєстрації геномної інформації, її оброблення [4].

З урахуванням досвіду ідентифікації загиблих в зоні АТО та ООС пропонується встановити механізм відбору біологічних зразків осіб, які добровільно вступають або призиваються на військову службу, і військовослужбовців. Зокрема відбір біологічного матеріалу у військовослужбовців планується проводити з періодичністю кожні 8 років та за потреби забезпечити подальшу їх ідентифікацію.

З урахуванням багаторічної дискусії про необхідність державного врегулювання сфери захисту персональних даних людини, ефективності результатів методу ДНК-аналізу у розслідуванні та попередженні кримінальних правопорушень і врегулюванні цивільно-правових відносин, вважаємо вкрай актуальною законодавчу ініціативу щодо державної реєстрації геномної інформації людини. Запровадження такого механізму на державному рівні не лише наблизить Україну до Європейських стандартів охорони та захисту прав людини, але й забезпечить дієвий механізм протидії кримінально-протиправній діяльності як при розслідуванні кримінальних правопорушень, так і на етапі їх попередження.

Список використаних джерел

1. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України: наказ МВС України від 10.09.2009 р. № 390. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>.

2. Інструкція про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини: наказ ДНДЕКЦ МВС України від 19.09.2013 р. № 19/50-227н.

3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4988-17>.

4. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Проект Закону України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/Pro_derzhavnu_restraciju_genomnoi_informacii_lyudini.

5. Котляренко Л.Т. Новели законодавчого забезпечення генетичної (геномної) ідентифікації / Л.Т. Котляренко // Теорія та практика судово-експертно діяльності: збірник матер. круглого столу (17 листопада 2019 року). Київ, 2013. С. 232–236.

Байгуш Володимир Володимирович,
судовий експерт сектору № 2 (м. Бердянськ)
відділу судової експертизи (м. Мелітополь)
Запорізького науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

ВПЛИВ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОТОЖИРОВИХ СЛІДІВ РУК

В судовій практиці доволі часто постає питання про визначення давності утворення слідів рук на об'єктах в умовах навколишнього середовища, особливо в тих випадках, коли підозрюваний стверджує, що перебував на місці злочину за декілька днів до його скоєння.

Вилучені на місці події сліди рук являються вагомим доказом та дозволяють зв'язати людину з будь-яким місцем або об'єктом. За таких обставин як у сторони захисту так і у сторони обвинувачення виникають запитання про можливість встановлення часу залишених потожирових слідів на поверхні об'єкту.

Зазвичай криміналісти при вирішенні питання щодо довговічності слідів рук вважають, у разі якщо дактилоскопічний порошок легко прилипає до потожирового сліду та не потребує постійного опиловання, то слід залишений нещодавно, оскільки в умовах навколишнього середовища здійснюється інтенсивний вплив на слідоутворюючу речовину (за дощової погоди сліди пальців рук «замиваються») і сліди будуть виглядати тьмяними; за сонячної погоди відбувається процес випаровування та вицвітання і сліди будуть виглядати бляклими).

Спроби визначити «строк давності» потожирових слідів у світі починаються з 60-х років ХХ століття. Приводом для цього стали деякі судові рішення, які спростовують думку про те, що експерти можуть давати достеменні свідчення про вік слідів пальців рук.

Так, наприклад, у справі *Beasley v. State* (США) суд не прийняв свідчення експерта до уваги, тому що останній не провів «контрольний